

Ankara'dan Söz Eden Şarkılarda Yer Bağlılığı: Türkçe Pop Müziğin Yaygın Bir Kliřesi

Place Attachment in Songs Mentioning Ankara: A Prevailing Cliché of Turkish Pop Music

Berkay ORHANER

Dr., TED Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Temel Bilimler Bölümü, Ankara, Türkiye
PhD., TED University Faculty of Arts and Sciences, Basic Sciences Unit, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-0324-2411
berkay.orhaner@tedu.edu.tr

DOI: 10.5505/jas.2023.80774

Öz

Çalışma, Türkçe pop müzik türündeki şarkılarda Ankara'ya yönelik geliştirilen yer bağlılığının nasıl algılandığını anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan Ankara ile ilgili pop müzik türündeki şarkıları belirlemek için amaçlı örnekleme yaklaşımına uygun olarak belirli kısıtlamalar kullanılmıştır. Saptanabilen otuz şarkı sözü arasında tekrarlanan içerik ve örüntüler, tümevarımsal tematik analiz yöntemiyle saptanmıştır. Elde edilen veriler, yer bağlılığı kuramı kapsamında değerlendirilmiştir.

Veri kümesinde yer alan şarkı sözleri arasında oldukça belirgin düzeyde tematik benzeşimler görülmektedir. Yaygınlık sırasına göre saptanan dokuz tema, üzgünlük, uzaklık, yalnızlık, kar ve yağmur, gece, grilik, soğuk, sarhoşluk ve denizsiz olma olarak isimlendirilmiştir. Her şarkının ortalama olarak 4,3 temayı içerdęi, dolayısıyla şarkıların tematik olarak büyük oranda benzeştikleri saptanmıştır. Şarkıların çoğunluğuna egemen olan yaygın temalar, Türkçe pop müzikte, sözlerinde Ankara geçen şarkılarda ağırlıklı olarak olumsuz yer bağlılığının örnekleri içerdęini göstermektedir.

Türkiye'deki kültür endüstrisinin İstanbul merkezli olması ve Ankara hakkındaki yaygın temaları tekrar eden şarkıların klişe hâline gelmesi, Ankara hakkında olumsuz yer bağlılığı algısı içeren şarkıların yaygın olmasının nedenleri arasında değerlendirilmiştir. Çalışmanın Türkiye'de kent kültürü çalışmalarına ve yer bağlılığı-müzik etkileşimi hakkındaki yazın boşluğuna katkı sunması beklenmektedir. Çalışma, nitel araştırma tasarımına bağlı olarak, sonuçların öznel yorumlanması ve araştırma sahasının yetersiz temsili konusunda sınırlılıklar içermektedir.

Anahtar sözcükler: Yer bağlılığı, Pop müzik, Yer kimliği, Müzik sosyolojisi, Ankara

Abstract

This study aims to understand how place attachment towards Ankara is considered in Turkish pop music songs. In order to determine which pop music songs mention Ankara, certain restrictions were applied as part of the sampling stage of the study. The data set was comprised of thirty songs, which were analyzed according to the inductive thematic analysis method. The obtained data was evaluated within the scope of place attachment theory.

Repetitive content and patterns showed that nine themes were inclusive across the dataset. In order of prevalence, these themes were entitlement, sadness, distance, loneliness, snow and rain, night, gloom, cold, drunkenness, and longing for the sea. Each song comprises and average of 4.3 themes and demonstrates clear thematic similarities between the songs. The common themes that dominate the majority of Turkish pop songs about Ankara are examples of negative place attachment.

The negative place attachment towards Ankara among Turkish pop music songs is discussed with consideration of Istanbul-based culture industry, and the reproduction of cliché based on the repetition of common themes about Ankara. The study is expected to contribute to the literature gap on urban culture studies and highlight the topic of attachment-music interaction in Turkey. Depending on qualitative research design, the study is limited in terms of the subjective interpretation of results and underrepresentation within the field of research.

Keywords: Place attachment, Pop Music, Place identity, Sociology of music, Ankara

Giriş

Müzik, dinleyicisini çok yoğun bir etkiyle yeniden konumlandırabilir. Şarkılar, kısa süre içerisinde dinleyiciyi çocukluğuna, memleketine, olumlu veya olumsuz anılarına götürebilirler. Dolayısıyla şarkılar, çağdaş bireyin şehirlere yönelik duygularını şekillendirmekte ve bu duyguların nesiller boyunca aktarımında oldukça etkilidirler. Birçok şehrin kültürel bellekteki yeri ile konu edildikleri şarkılar arasında belirleyici bir ilişki vardır. Bu ilişki çift yönlüdür. Şarkılar şehirlerin özelliklerini yansıttıkları gibi şehirler de şarkıları yaşatırlar. Böylece şarkılar, bireylerin yerlere (mekânlara) yönelik bağlılık duygularının oluşmasını, ifade edilmesini ve geleceğe aktarımını sağlayabilirler.

Bağlılık, yaşam deneyiminin merkezî bir parçasıdır. Bir düşünce, bir başka insan, bir nesne veya herhangi bir başka somut veya soyut varlığa bağlanmak zorunda olan insan, bağlanma duygusu sayesinde etrafını çevreleyen fiziksel ve toplumsal dünya içerisinde kendi yerini anlamlandırır ve varlığını sağlama alır. İnsanların belirli yerlere yönelik geliştirdikleri duygusal bağlara ise yer bağlılığı adı verilmektedir. Çalışma, Türkçe pop müzik türündeki şarkılarda Ankara'ya yönelik geliştirilen yer bağlılığının nasıl algılandığını anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda makalenin ilerleyen bölümlerinde yer bağlılığı kuramının kökenini oluşturan bağlılık kuramı, yer bağlılığının özellikleri ve müzik ile etkileşimi konularına ilişkin bilgiler verilmiştir. Araştırmanın veri kümesini oluşturan, sözlerinde Ankara ismi geçen pop müzik türündeki şarkılar, tümevarımsal tematik analiz yöntemiyle ele alınmış, elde edilen bulgular yer bağlılığı kuramı kapsamında değerlendirilmiştir. Makalenin müzik sosyolojisi, çevresel psikoloji ve kent kültürü çalışmaları yazınına sunması beklenen katkı ve önerileri sonuç bölümünde verilmiştir.

Bağlılık Kuramının Kökenleri

Yer bağlılığı ile ilgili kuramsal birikim, psikolog John Bowlby ve 'bağlılık kuramı'na dayanmaktadır. Bağlılık

kuramı, küçük çocukların annelerine veya duygusal bağ kurabildikleri bakıcılarına neden bağlandıkları sorusu üzerinden şekillenmektedir. Sigmund Freud, bağlılık duygusunun özünde fiziksel gereksinimlerin karşılanmasının olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla birey, ilk bağlılık duygusunu kendilerini besleyerek ve temizliklerini yaparak fiziksel gereksinimlerini karşılayan annesine (veya bakımını sağlayan kişiye) karşı geliştirir (Kirsch ve Buchholz, 2020).

Bowlby, Freud'un bağlılığı fiziksel gereksinim tatminine indirgeyen gözlemini, bilimsel gözlemden uzak ve yetersiz bulmaktadır. Bowlby'e göre (1979) Freud'un bakış açısı, fiziksel gereksinimleri düzenli olarak karşılandığı hâlde, anne veya duygusal bağ kurulabilecek bir bakıcının gözetimi altında olmadan büyüyen bireylerin, çocukluktan başlayarak yetişkinlik dönemleri boyunca devam eden duygusal rahatsızlıklarının nedenini açıklayamamaktadır.

Bowlby'e göre (1979), bağlılık duygusu, çocuğun rahatlık ve güvenliğe yönelik psikolojik arayışını tatmin eden, içgüdüsel bir duygudur. Farklı kültürel yapılara rağmen neredeyse tüm dünyada çocukların, bakıcısından (örneğin anne-babasından) uzak kaldığı anlarda ağlaması ve çığlık atması gibi aşırı davranışlarda bulunarak rahatlığa ve güvenli olma hissine yeniden ulaşmaya çalışmaları, bağlılık duygusunun içgüdüsel ve evrensel olduğunu gösterir. Bu doğrultuda çocuğun bağlanmaya yönelik geliştirdiği başarılı davranışlar, doğal bir seçilime uğrar ve nesiller boyunca güçlenerek aktarılır (Gillath, Karantzias ve Fraley, 2016). Dolayısıyla duygusal açıdan bağlanılan bir bakıcının dikkat ve koruması altında olmak çocuğun hayatta kalma çabasına önemli katkılar sağlar (Flaherty ve Sadler, 2011).

Bowlby'nin geliştirdiği bağlılık kuramına göre bağlılık duygusunu şekillendiren dört önemli süreç bulunmaktadır (Holmes, 1993, s. 67-73):

1. Yakınlığı koruma (*proximity*): Çocuğun kendisine koruma ve rahatlık sağlayan bağlılık figürü ile arasındaki mesafeyi koruma isteğini içerir.

2. Güvenli üs (*safe haven*): Çocuk ve bağlılık figürü arasındaki yakınlık sağlandığında çocuğun yakınlığı koruma arayışı sona erer. Bağlılık figürünün çevreyi korunaklı hâle getirmesiyle çocuk, güven, sakinlik ve rahatlık hisseder.
3. Güvenceli üs (*secure base*): Güvenli üs, eğer sürekli hâle gelebilirse güvenceli üs ortamı sağlanabilir. Bu sayede çocuğun etrafını keşfetme ve kendisini bir yerle ilişkili hissetme istekleri tatmin edilebilir.
4. Ayrılma üzüntüsü (*seperation distress*): Çocuk ve bağlılık figürünün uzun süre boyunca birbirlerinden ayrı kalmaları, bağlanma ilişkisine zarar verir. Uzun süreli ayrılık sonrasında bağlılık figürüne yeniden yakınlık hissedemeyen çocuk, bağlılık figürüne aşırı tepki gösterir, umutsuzluğa kapılabilir ve sonunda bağlanma duygusunu önce bağlılık figürüne, sonrasında ise diğer kişilere karşı yitirebilir.

Bağlılık kuramı, küçük çocuk ve anne arasındaki ilişkilere odaklanarak geliştirilmiştir. Fakat bu dönemde gelişen bağlılık ile ilgili yaklaşımlar, bireyin yetişkinlik dönemini de şekillendirmektedir. Böylece bağlılık kuramı, yetişkinlerin aile ve yakınlarına bağlanma biçimlerini açıklayan bir kuramsal çerçeve sunar. Çalışmanın konusunu oluşturan yer bağlılığı kavramının kökenleri, bu kapsamda bağlılık kuramına dayanmaktadır.

Yer Bağlılığı Kavramı

Psikolojik düzeyde yer bağlılığı, bireyin belirli bir ortama veya çevreye bilişsel ve duygusal olarak bağlanmasıdır (Low, 1992, s. 2-3). Çevresel psikologlar, bireylerin yerleri önemli bağlanma figürleri olarak görebileceklerini kanıtlamışlardır. Tıpkı bireylerin anne, baba, kardeşler, büyük

anneler, büyük babalar, akrabalar, arkadaşlar gibi farklı kişilere farklı düzeylerde bağlılık hissedebilmeleri gibi, yerlere yönelik hissedilen bağlılık duyguları da mekânsal ve zamansal olarak geniş bir çeşitlilik içerebilir. Bireyler bir iç mekâna, evlere, semtlere, şehirlere, adalara, ülkelere, gezegenlere, tarihsel ve kültürel önemi olan yerlere ve hatta hayali yerlere bağlılık duyabilirler (Scannell ve Gifford, 2014). Yer bağlılığının oluşması ve korunması, biyolojik, çevresel, psikolojik ve sosyokültürel süreçlerle etkileşim hâlinindedir (Low ve Altman, 1992).

Belk'e göre (1992) bir yere yönelik geliştirilen bağlanma duygusu, insanın sahip olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bireyler sahiplik hissettikleri somut ve soyut varlıklar aracılığıyla kendi yaşamsal yolculuklarını tanımlayabilir, dolayısıyla kimliklerini yapılandırır. Sahip olma duygusu aracılığıyla bireyler, içinde buldukları çevrenin kontrolünün kendilerinde olduğunu hisseder, güvenlik ve rahatlık duygusuna erişir, kendi kimlikleri ve başkaları ile iletişim kurabilirler. Böylece yer bağlılığı, bireyin kendisi ve toplumsal çevresiyle etkileşimini düzenlemesine katkı sunar.

Bağlılık duygusunu şekillendiren dört süreç, bireylerin yerlere yönelik hissettikleri bağlılığı da açıklayabilir. Bir diğer söylemle bağlılık figürü, bir kişi olabildiği gibi bir yer olarak da görülebilir. Buna göre Tablo 1'de görüldüğü gibi, Bowlby'nin dörtlü tipolojisine atıfta bulunularak, "yakınlığı koruma" amacı doğrultusunda, bireyler sevdikleri ve bağlılık hissettikleri yerlere mümkün olduğunda yakın olmak isteyeceklerdir. Bağlılık hissedilen yere ait güvenlik ve rahatlama duygusu belirli bir yerin "güvenli üs" olarak görülmesini sağlayabilir. Güvenli üs olarak algılanan yerler, keşfetme isteği gibi daha derin

Tablo 1. Yer Bağlılığına Şekil Veren Dört Süreç

Yakınlığı koruma (<i>proximity</i>)	Bireyin bağlılık hissettiği yeri düzenli olarak ziyaret etmesi veya yaşamak istediği yeri isteyerek seçmesi gibi davranışlarla gerçekleştirilebilir.
Güvenli üs (<i>safe haven</i>)	Bireyin tehlike ve sorunlardan uzaklaştığı ve duygusal rahatlığa kavuştuğu bağlılık hissedilen yerler, güvenli üs oluştururlar.
Güvenceli üs (<i>secure haven</i>)	Bağlılık hissedilen yerler, güvenli üs niteliğindeki yerlerin özelliklerine ek olarak keşfetmeyi özendirerek, güven kaynağı hâline gelerek ve daha geniş beklentileri karşılayarak güvenceli üs de olabilirler.
Ayrılma üzüntüsü (<i>seperation distress</i>)	Kişi-yer ilişkileri zarara uğradığında ortaya çıkabilir. Bir yerin tehdit altında olması, ayrılıklar ve yas tutma gibi olumsuz gelişmeler ayrılma üzüntüsünü tetikler.

Kaynak: Scannell ve Gifford, 2014.

beklentilere yanıt vererek “güvenceli üs” niteliğine erişebilir. Ayrıca bağlılık hissedilen yerden uzun süre veya zorunlu olarak ayrı kalmak, bu yere ilişkin bir “ayrılık üzüntüsü”nün de oluşmasına neden olabilir (Scannell ve Gifford, 2014).

Yer bağlılığının gelişmesi için bireyin belirli bir yer ile öznel ve yorumlayıcı bir ilişki kurması gerekir. Seamon'a (2014, s. 11-22) göre yer bağlılığının gelişmesini sağlayan, birbirleriyle bağlantılı altı yorumlama biçimi bulunmaktadır:

1. Yer ile etkileşim: Bireyler belirli bir yere yönelik veya bu yerde gerçekleştirdikleri düzenli eylemler ile yer bağlılığı geliştirebilirler. Örneğin çeşitli zamanlarda ziyaret edilen ve çok beğenilen bir tatil beldesine karşı yer bağlılığı geliştirilebilir.
2. Yer kimliği: Bireyler, yaşadıkları veya kendilerini çeşitli nedenlerden ötürü ilişkili hissettikleri yerlere bağlılık geliştirebilirler. Genellikle memlekete duyulan bağlılık bu kapsamdadır.
3. Yer rahatlığı: Bireylerin yaşadıkları mutlu tesadüflere veya beklenmedik olmasına rağmen olumlu hisler uyandıran duygulanımlarına sahne olan yerler, yer bağlılığı geliştirilmesini sağlayabilir. Bu gibi yerler bireyde hayatın güzel olduğuna dair bir izlenim uyandırabilir. Örneğin güzel bir haberin alındığı ana sahne olan bir dükkâna yer bağlılığı geliştirilebilir.
4. Yerin kavranması: Kendisine özgü çevresel nitelikleri keşfedilen yerlere yönelik yer bağlılığıdır. Haşmetli bir şelaleyle karşılaşan bireyin, çevresini saran doğal ve özgün çevreye yönelik geliştirdiği yer bağlılığı bu kapsamda değerlendirilebilir.
5. Yerin oluşturulması: Belirli konularla ilgili kişilerin, etkin ve yaratıcı bir şekilde özellik kazandırdıkları yerler, yer bağlılığı gelişimini sağlayabilir. Sanatla ilgili bir grubun düzenli olarak bir araya geldikleri bir park, bir üniversite öğrenci topluluğunun çeşitli etkinlikler düzenlemek için yerleşke içerisinde kullandıkları bir alan veya daha önce cazibesi olmayan bir alanda düzenlenen bir festival, çeşitli yerlere yönelik 'oluşturulmuş' bir bağlılık hissedilmesini sağlayabilir.
6. Yerin kuvvetlendirilmesi: Yer bağlılığı, bağımsız politika, tasarım ve üretim süreçleri aracılığıyla yerlere canlılık kazandırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Kent merkezlerindeki gözden düşmüş mekânlara soylulaştırma (*gentrification*) projeleriyle yeniden cazibe kazandırılması buna örnek gösterilebilir.

Yer bağlılığı kavramından yola çıkarak, şehirde yaşama deneyimine vurgu yapan Proshansky, kimlik inşası sürecinde fiziksel mekânların önemine değinir ve “şehir kimliği” adını verdiği bir kimlik türü tanımlar. Proshansky'e göre (1978) özkimliğin kavranmasında etnik, eğitimsel, cinsel, mesleki kökenler; yetişme tarzı, toplumsallaşma, toplumsal roller, toplumsal gruplar ve tüm bunların getirdiği deneyimler vurgulanmaktadır, fakat bu toplumsal ve kültürel etkilerin gerçekleştiği fiziksel ortamlar göz ardı edilmektedir. Aile yalnızca anne baba ve çocuklar değil aynı zamanda bir evdir. Okul yalnızca öğretmen ve öğrencilerin bir araya gelmesi değil, aynı zamanda koridorları, sınıfları ve müdür odasını barındıran bir binadır. Dolayısıyla bir bireyin özkimliği, cinsiyet, toplumsal sınıf, etnik köken, din, meslek gibi bir dizi özel kimliğin bir araya gelmesiyle oluşan bir yapıdır ve bu yapı içerisinde mutlaka yer kimliğinin de bulunması gerekir.

Şehir kimliği, bireyin fikirleri, inançları, tercihleri, duyguları, değerleri, amaçları, davranışsal eğilimleri ve becerilerinin bilinçli veya bilinçsiz şekilde ve karmaşık bir yapıda bir araya gelerek fiziksel çevre ile etkileşim kurması ile oluşan benlik boyutlarını ifade eder (Proshansky, 1978). Bireyin içerisinde çoğulluklar barındıran ancak tekil bir varlık olarak algılanan- şehir ile kurduğu etkileşim çok boyutludur. Bireyler, içinde buldukları şehre ilişkin yaşam deneyiminin şekillenmesini sağlarlar. Diğer yandan şehirler, bireylerin yaşantılarını kültürel ve fiziksel yönden etkilerler. Dolayısıyla şehirler, içinde yaşayan kişilerin değerlerini ve bakış açılarını aynı anda yansıtır ve şekillendirirler.

Yer Bağlılığının Olumlu ve Olumsuz Boyutları: Yer bağlılığı ile ilgili çalışmalarda genellikle bireylerin geliştirdiği olumlu hisler vurgulanmaktadır, ancak bireyler kendileri için önemli olan yerlere karşı olumsuz duygular da geliştirebilirler (Guiliani, 2003). Örneğin bireyin yaşamında önemli kayıpların veya başarısızlıkların yaşandığı bir mahalle veya şehir, olumsuz bir yer bağlılığına neden olabilir. Dolayısıyla yer bağlılığı kavramı, bireyin yere ilişkin olumsuz ve çelişkili hislerinin de belirgin etkilere neden olabileceğini ve çeşitli yerlere ilişkin olumlu ve olumsuz deneyimlerin, bireysel kimliğin yapılandırılmasına birlikte etki edebileceğini içermektedir (Manzo, 2005). Bir önceki bölümde değinilen yer bağlılığını yorumlama biçimleri (Seamon, 2014), genel olarak olumsuz yönde geliştirilen yer bağlılığı duygularının oluşmasında da etkilidir.

Olumsuz yer bağlılığı, bireylerin olumsuz duygular hissettikleri yerlere gitmelerine engel değildir. Hatta olumsuz yer bağlılığı, bireyin kimlik inşasına katkı sunduğu için özellikle ziyaret edilmek istenen yerler olabilir. Örneğin Yahudi soykırımında aile fertlerini kaybetmiş olan bir Yahudi için toplama kampı olarak kullanılmış olan kasabalara gitmek, Yahudilik kimliğinin yapılandırılması için önemli bir deneyim olarak görülebilir.

Yer bağlılığına ilişkin geliştirilen kuramsal yaklaşımlar, olumlu yer bağlılığının yanı sıra olumsuz yer bağlılığını açıklamak için kullanılabilir olsa da, literatürde yer alan çalışmalar büyük oranda olumlu yer bağlılığını açıklamaya odaklanmaktadır. Olumsuz yer bağlılığını açıklamaya çalışan sistemsel yaklaşımlar henüz yeterli ölçüde ifade edilememiştir (Giuliani, 2003).

Olumlu ve olumsuz yer bağlılığına ek olarak, birey bir yerden özellikle uzak durmak, mümkün oldukça bu yere gitmemek isteyebilir. Bu durum yazında “yer kaçınımı” (*place avoidance*) olarak anılmaktadır (Klenosky ve diğ., 2010). Yer kaçınımı, etnik, kültürel, toplumsal ön yargılar nedeniyle öznel nedenlerden veya bir şehir içerisinde en fazla suç işlenen mahalleden geçmemeye çalışmak gibi nesnel değerlendirmelerden kaynaklanabilir.

Yer Bağlılığı ve Müzik: Müzik, sanatsal bir kültür formu olmanın ötesinde psikolojik ve toplumsal işlevler üstlenen, simgesel bir sistem kurabilen, toplumsal davranışları şekillendirebilen, bireysel ve toplumsal kimlik inşasında belirgin etkilere sahip olan karmaşık bir olgudur (Rice, 2014). Tarih boyunca toplumsal yapının sürdürülmesine, toplum hafızasının gelecek nesillere aktarılmasına, neşe, keder ve diğer her türlü insani duygunun ifade edilmesine imkân sağlamıştır. Hatıralar, siyasi görüşler, mutluluklar, özlemler ve genel anlamda bireysel kimliği oluşturan değerler, müziğin etkisiyle düzenlenir ve saklanır. Bu düzenleme etkinliği içerisinde bireyin yerlere yönelik bağlılıkları müziksel deneyimin güçlü etkisiyle şekillendirilir ve geleceğe aktarılır (Stokes, 1994).

Yer ve müzik arasındaki ilişki çift yönlüdür. Öncelikle müzik, bir yerin özelliklerini, tarihini ve gelişimini yansıtabilir. Bireyler ve toplumsal gruplar için önemli anlara sahne olmuş pek çok yer şarkıların konusu olmuştur. Bu şarkılar, konu edindikleri yerlerin sürekli ve söylemsel bir kültürel yapılandırma içerisinde olmasına neden olurlar (Krimis, 2012). Kültürel hafızadaki yerini, çok iyi bilinen ve nesiller boyunca aktarılan bir şarkının konusu olmaya borçlu pek çok yer bulunmaktadır. Müzik, yeri

yaşatabildiği gibi, yer de müziği yaşatır. Belirli özelliklere sahip yerler, belirli türde müziklerin devamlılığını ve yeniden üretimini sağlar.

Müzik ve yer etkileşiminin en belirgin etkisi ise müziğin anıları derinleştirilmesi ve dayanıklı hâle getirmesidir. Adorno'ya göre (1976) hatıraların güçlü bir şekilde anımsanmasını sağlaması müziğin en önemli işlevidir. Böylece müziğin yazılması, icrası ve duyulması, kaçınılmaz olarak tarihsel bir hatıranın dışavurumudur. Her şarkı bir kalıtımın sonucudur. Bu kalıtım, başta mekânsal bilgi olmak üzere oluşturulduğu zamanın bilgisini ver gerçekliğini üzerinde taşır (Figueroa, 2022).

Araştırma Tasarımı

Çalışma, Ankara ile ilgili popüler müzik şarkılarını konu edinmektedir. Bu şarkılar, metin incelemesi (doküman analizi) bağlamında yalnızca şarkı sözleri üzerinden dikkate alınmıştır. Şarkı sözleri nitel bir yaklaşım olan tematik analiz yöntemiyle incelenmiş, şarkı sözlerinin içerdikleri bağıntılar üzerinden popüler müzikte Ankara'ya duyulan yer bağlılığı sorgulanmaya çalışılmıştır.

Sözlerinde Ankara ismi geçen şarkıları, bir başka söylemle çalışmanın analiz birimini belirlemek için amaçlı örnekleme yaklaşımı tercih edilmiş, bu yaklaşım doğrultusunda örnekleme grubunu saptayabilmek için iki kısıtlama ölçütü belirlenmiştir (Hennink, Hutter ve Bailey, 2020). Bu ölçütler, şarkı sözlerinin Ankara sözünü içermesi ve şarkıların popüler müzik türünde olmasıdır.

Bir şarkının Ankara ile ilgili olmasını belirleyen tek ölçüt, şarkı sözlerinde ‘Ankara’ isminin açık bir şekilde yer alması olarak kabul edilmiştir. Bazı şarkıların, sözlerinde Ankara ismi geçmemesine rağmen yine de Ankara ile ilgili olabileceği söylenebilir. Fakat bu kapsamdaki şarkı sözleri yoruma oldukça açıktır ve kast edilen şehrin Ankara olduğunu kesin bir şekilde saptamak kolay değildir. Örneğin ‘bozkıra geri dönmek’ teması Ankara'ya yönelik bir gönderme olarak kabul edilebilmesine rağmen, benzer coğrafi konuma ve bitki örtüsüne sahip olan Eskişehir'i de çağrıştırabilir.

İkinci ölçüt doğrultusunda veri kümesine yalnızca pop(üler) müzik türündeki (*genre*) şarkılar dâhil edilmiştir. Adorno'ya (1976) göre pop müzik, ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde, kültür endüstrisinin gelişmesinin bir sonucu olarak standardize edilmiş ve genel beğeniye hitap eden müzik ürünlerini tanımlayan bir kategoridir. Dolayısıyla pop müzik parçalarında kalıplaşmış veya

standartlaşmış ortak özellikler vardır. Öncelikle pop müzik parçaları, oluşturuldukları dönemin genel beklentisine uygun olarak çok kısa veya çok uzun olmayan bir süreye sahiptir. Ayrıca pop müzik parçalarında belirli bir dizilime göre tekrar edilen melodi ve nakarat kalıpları bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmada benimsenen pop müzik tanımı, müzikal veya sanatsal bir sınıflandırmayı değil, şarkıların bir sanayileşme ürünü olarak benimsedikleri standardizasyonu temel almaktadır. Tanımı itibarıyla eklektik bir kategori olan pop müzik -ve dolayısıyla bu çalışmanın veri kümesinde yer alan şarkılar- rock, arabesk, rap gibi birbirinden çok farklı müzikal türlerden esinler içerebilir.

Pop müzik türünün dışında kalan veya araştırmanın amacına yönelik içerik barındırmayan aşağıdaki dört müzik türüne veri kümesinde yer verilmemiştir:¹

1. Türk halk müziği türündeki anonim ezgiler (türküler, halk oyunları, örneğin Hüdayda, Ankara'da Yedim Taze Meyvayı) kapsam dışında bırakılmıştır.
2. Genellikle Ankara yöresi halk müziğinden esinlenen ve Ankara oyun havaları olarak bilinen kategoride yer alan şarkılar (örneğin Dar Geldi Sana Ankara, La Bize Her Yer Ankara), mekân olarak Ankara'ya ve Ankara semtlerine yönelik yoğun atıf içermelerine rağmen çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu türde yer alan şarkılar, Ankara'nın müzikli eğlence mekânlarından beslenen, üretim ve tüketim ilişkileri açısından kendisine özgü bir piyasa yapısı meydana getiren bir alt-kültür oluşturarak farklı akademik çalışmaların konusu olmuşlardır (Örneğin Kürklü, 2014; Yakın, 2015; Satır, 2022).²
3. Türk sanat müziği türündeki şarkılar veri kümesinde yer almamaktadır. Türk sanat müziği türündeki şarkılar, belirli makam ve kurallara uygun olarak beslenmekte, icra edilmekte ve pop müzik şarkılarına kıyasla farklı başarı beklentileriyle üretilebilmektedir.

4. Rap müzik türündeki şarkılar kapsam dışı bırakılmıştır. Rap müzik kategorisindeki şarkılar, genellikle diğer türdeki şarkılara göre daha fazla şarkı sözü içerdikleri için diğer türdeki şarkılara göre çok daha fazla tema barındırabilirler. Bu nedenle veri kümesinde yer alan şarkı sözlerinin karşılaştırılabilir uyumunu korumak adına veri kümesinde rap müzik türüne yer verilmemiştir.

Yukarıdaki ölçütler göz önünde bulundurularak, yüksek miktarda şarkı içeriğine sahip olduğu bilinen *Youtube* ve *Spotify* sosyal medya platformları taranmış, veri kümesi için en eskisi 1969, en yeni olanları ise 2020 yılına ait olan toplam 30 şarkı saptanabilmiştir. Bu şarkıların listesi Tablo 2'de sunulmaktadır.

Nitel bir yöntem olan tematik analiz, veri kümesi içerisinde tekrarlanan içerik ve örüntülerin tanımlanmasını, analiz edilmesini ve raporlanmasını içerir (Braun ve Clarke, 2006). Saptanan benzeşimler, veri kümesinde görülen temaların kavramsallaştırılmasını sağlar (Neuman, 2006). Çalışma kapsamında tümevarımsal bir tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamda Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz izleğine uygun olarak veri kümesini oluşturan metinler ele alınmış, bu metinlerde sıklıkla tekrarlanan "ilginç özellikler" ilk aşama temalar olarak belirlenmiştir. İkinci aşamada veri doygunluğuna ulaşılan kadar yinelemeli çözümlemeler üzerinden metinler yeniden değerlendirilmiş, ilk aşamada belirlenen temalar gözden geçirilerek son hâline getirilmiştir. Temaların belirlenmesi sürecinde veri kümesi, bilgisayar destekli veri analizi yazılımı kullanılarak incelenmiştir.

Üçüncü aşamada benzeşim gösteren temalar kod gruplarına dönüştürülmüştür. Bu aşamada duyuşsal ve ögesel olmak üzere iki kodlama metodu benimsenmiştir (Saldana, 2013). Duyuşsal kodlamalar, metinlerde geçen üzüntü ve yalnızlık gibi duyguları temel alırken, ögesel kodlamalar ise veri kümesindeki kar ve yağmur

1 Sözlerinde "Ankara" ismi geçmesine rağmen veri kümesinin dışında bırakılan dört şarkı bulunmaktadır: Erkin Koray'ın "Ankara Sokakları" Ankara Halk Müziği'ne yönelik bir gönderme olarak kabul edilmiştir. Kutlu Payaslı ve pek çok diğer yorumcu tarafından söylenen, muhayyerkürdi makamındaki "Ankara Rüzgârı" şarkısı Türk Sanat Müziği kategorisinde değerlendirilmiştir. Bandista tarafından söylenen "Aşk" siyasi içeriği nedeniyle pop müzik kategorisinde değerlendirilmemiştir. Son olarak, Gizem isimli yorumcunun "Tabu" isimli şarkısında Ankara ismi bir mekân olarak değil, yalnızca kafiye uydurma maksadıyla kullanıldığı için ilgili şarkı veri kümesinde yer almamıştır.

2 Kürklü, S. (2014). *Kent kimliğinin müzikle ilişkisi: Ankara Oyun Havası ve Ankaralılık*. [Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/703339/yokAcikBilim_10055350.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
Yakın, A. Y. (2015). Vilayetim Angara: Ankara Oyun Havaları ve Pavyon. *Kebikeç*, 0(40), 37 - 62.
Satır, Ö. C. (2022). Ankara Oyun Havalalarının Kısa Tarihi. *Art-e Sanat Dergisi*, 15(29), 284-306.
DOI: 10.21602/sduarte.1070650

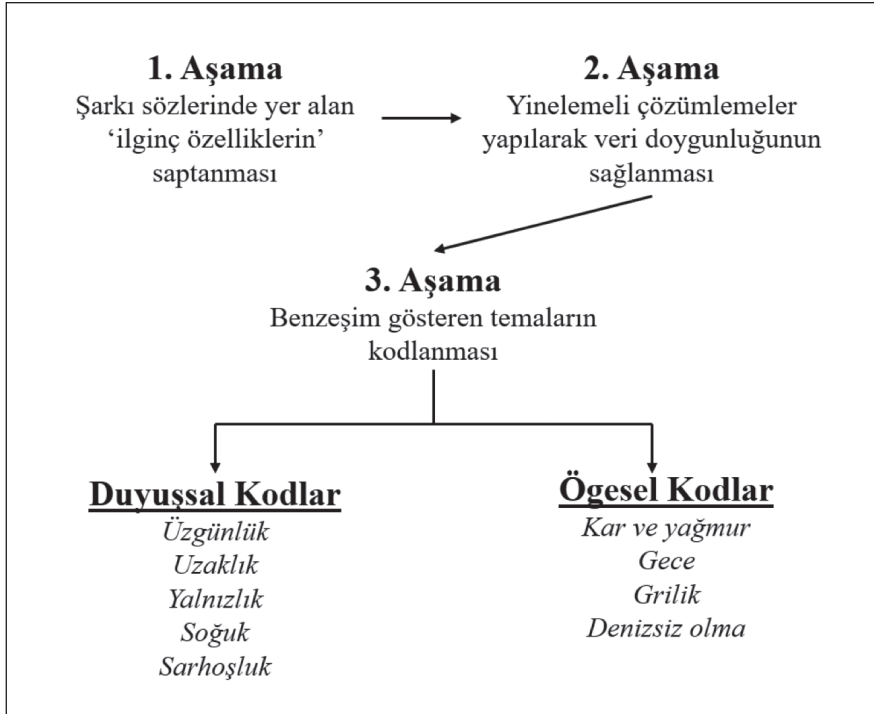
Tablo 2. *Sözlerinde Ankara İsmi Geçen Pop Müzik Türündeki Şarkılar*

	Söyleyen	Şarkı Adı	Yıl
1	Erol Büyükburç	Ver Elini Ankara	1969
2	Çağdaş Türkü	Uyanıyor Ankara	1986
3	Mazhar-Fuat-Özkan	Kelimeler Kâfi	1986
4	Grup Gündoğarken	Ankara'dan Abim Geldi	1992
5	Alpay	Ankara Garı'nda	1993
6	Düş Sokağı Sakinleri	Hoşça Kal	1993
7	Haluk Levent	Ankara	1993
8	Vedat Sakman	Ankara'da Âşık Olmak	1994
9	Bülent Ortaçgil	Deniz Kokusu	1999
10	Murat Kekilli	Turnam	1999
11	Bulutsuzluk Özlemi	Ankara Sokakları	2001
12	Haramiler	Kar Yağıyor Bugün Ankara'ya	2002
13	Vega	Ankara	2005
14	Deniz Çetin	Ankara	2006
15	Neslihan	Hiç Sevmedim	2006
16	Pamela	Seviyorum Sensiz	2006
17	Nazan Öncel	Ankaralı Sevgilim	2008
18	Sakin	Denek Hayatım	2008
19	Ege Kayacan	Ankara Bana Benzesin	2010
20	Kent Şarkıları	Ankara Soğuk	2012
21	Yeni Türkü	Şimdi ve Sonra	2012
22	Yüzyüzeyken Konuşuruz	Ankara Kapkara	2013
23	Cem Adrian	Sel Gel Diyorsun	2016
24	Mavi Köprü	Ankara	2016
25	Can Kazaz	Ankara'da Biri Var	2017
26	Perdenin Ardındakiler	Ankara'yla Bozuşuruz	2018
27	Yiğit Seferoğlu	Şimdi Ne Güzeldir Ankara	2018
28	Tesadüfen	Yokuş	2019
29	Bedük	Ankara'nın Delisi	2020
30	Pinhani	Ankara Gel Dedi	2020

gibi belirli sözcük ve sözcük öbeklerinin saptanmasıyla belirlenmiştir. En belirgin şekilde ifade edilen kodlar, veri kümesinde yer alan temalar olarak kabul edilmiştir. Tematik analiz ve kodlama sürecinde takip edilen aşamalar Şekil 1'de özetlenmektedir.

Bir temanın aynı şarkı sözü içerisinde ne kadar vurgulandığı veya tekrar edildiğine dair bir ölçüm yapılmamıştır. Bu konu, incelenen metinlerin popüler müzik türünde

yazılmış şarkı sözleri olmasıyla yakından ilgilidir. Nakarat kısmına denk gelen temaların daha fazla vurgulanma ve tekrar edilme olasılıkları yüksektir, ancak bu tercih ilgili temanın öne çıkarılma isteğinin dışında basit bir kafiye oluşturma çabası da olabilir. Dolayısıyla analiz sürecinde tematik içeriklerin bir şarkı sözünde en az bir kere saptanması yeterli kabul edilmiştir.

Şekil 1. Tematik analiz ve kodlama sürecinin aşamaları.
Kaynak: Braun ve Clarke, 2006; Neuman, 2006; Saldana, 2013.

Bulgular

Araştırmanın veri kümesini oluşturan 30 şarkının tematik analizi, sözlerinde Ankara ismi geçen pop müzik türündeki şarkılarda dokuz temanın belirgin olduğunu göstermektedir. Bu temalar yaygınlık sırasına göre; “üzgünlük”, “uzaklık”, “yalnızlık”, “kar ve yağmur”, “gece”, “grilik”, “soğuk”, “sarhoşluk” ve “denizsiz olma” olarak isimlendirilmiştir.

Veri kümesinde yer alan şarkılar, ortalama olarak 4.3 temayı içermektedir. Bu bulgu, sözlerinde Ankara ismi geçen şarkıların yoğun bir tematik benzeşim içerisinde olduklarını özetlemektedir. En az ortak tema içeren şarkı iki, en çok ortak tema içeren şarkılar ise altı tema ile keşifmektedir. Tablo 3, temaların veri kümesinde görülme sıklıklarını listelemektedir.

Veri kümesinde yer alan şarkılar yaklaşık 50 yıllık bir zaman dilimi içerisinde piyasaya sürülmüşlerdir. Bu geniş zaman aralığına rağmen, temaların şarkılarda görülme sıklığı ile şarkıların yayımlanma tarihleri arasında çoğunlukla belirgin bir ilişki saptanamamıştır. Yalnızca grilik, soğuk ve sarhoşluk temalarının en az %80 oranında 2000’li yıllardan sonra yayımlanan şarkılarda yer aldığı görülmektedir. Bu temaların 2000’li yıllardan sonra ya-

Tablo 3. Yaygın Temaların Veri Kümesinde Görülme Sıklığı

Tema	Görülme sıklığı (%)
Üzgünlük	93.3
Uzaklık	76.6
Yalnızlık	73.3
Kar ve yağmur	46.6
Gece	43.3
Grilik	33.3
Soğuk	26.6
Sarhoşluk	20.0
Denizsiz olma	16.6

yımlanan şarkılarda neden daha fazla görüldüğü ayrıca araştırılması gereken bir konudur.

Aşağıda yaygınlık sırasına göre sıralanan her tema için örnek şarkı sözlerine yer verilmiştir. Ayrıca bu örneklerin birçoğu, aynı alıntı içerisinde birden çok temanın bir arada kullanılabilirliğini göstermektedir. Örneğin, Mavi Köprü’nün ‘Ankara’ isimli şarkısında geçen “Sen gidince Ankara’ya hüznü bir yağmur yağmış/Ankara bomboş

sensiz Ankara, Ankara sarhoş” dizesinde; üzümlük, kar ve yağmur, yalnızlık, sarhoşluk temaları aynı anda görülmektedir.

Üzümlük: Sözleri içerisinde Ankara ismi geçen pop müzik türündeki şarkıların en yaygın şekilde değindikleri tema, oldukça belirgin bir şekilde, üzümlüktür. Veri kümesinde yer alan 30 şarkının 28'inde üzümlük içeren ifadeler bulunmaktadır.

Murat Kekilli, Turnam: “Ankara'nın dumanında / Yatam derim yatılmıyor / ... Yar İstanbullarda zevkine dalmış / Unut diye haber salmış / Ben nasıl yanmayım dağlar”

Neslihan, Hiç Sevmedim: “Buralar cehennem oldu inan bana / Yanıp kavrulsam da seninle güzel Ankara”

Pamela, Seviyorum Sensiz: “Beni seven var mı artık bilmiyorum/ Bu yolda sevgi satılıksa / ... Ankara'da bir kasım aşkşamında”

Sakin, Denek Hayatım: “Yolculuk: Ankara / Elimde hazırlanmış bavulumla / Koştururken gardayım / Ağladık, ağlaştık, dünyaları kopardık / Farkındayız bugün”

Vedat Sakman, Ankara'da Aşık Olmak: “Gün batımı masum gülüşler / Ağlamaklı / ... Ankara'da aşık olmak zor iki gözüm”

Pinhani, Ankara Gel Dedi: “Ankara bir kedi / Hiç bana gülmedi / ... Son kez olsun sarıl bana”

Üzümlük, uzaklık ve yalnızlık temaları büyük oranda beraber görülmektedir. Şarkı sözlerinde Ankara, üzümlülüğe ayrılıklara sahne olmakta, yalnız kalanların veya uzakta olanların bulunduğu şehir olarak anılmaktadır.

Uzaklık: Veri kümesinde yer alan 30 şarkının 23'ünde uzaklık bildiren ifadeler bulunmaktadır. Mevcut yer ve uzakta olan yer ilişkisi içerisinde Ankara çoğunlukla uzakta olan yer olarak görülmektedir.

Düş Sokağı Sakinleri, Hoşça Kal: “Zaman durdu / Bir gurbet olmuşken Ankara yüreğimde / Ellerim tutuldu sanki dudaklarım kendime kilitlendi”

Haluk Levent, Ankara: “Neler neler yapıyorsun / Bensizken Ankara'da”

Nazan Öncel, Ankaralı Sevgilim: “Ankaralı sevgilim herkese selam söyle / Onları çok özledim işte böyle güzelim”

Grup Gündoğarken, Ankara'dan Abim Geldi:

“Karışır mesafeler o anda / Olur olmaz uzaklar / Olur olmaz kısalır / ... Ankara'dan Abim Gelmiş”

Mazhar-Fuat-Özkan, Kelimeler Kâfi: “Ayrılıktan mıdır nedir kavuşma isteği, bu gayret / Seneler geçti eskimemiş bu seveda, hayret / İstanbul gecelerinde, Paris sokaklarında, Ankara'da evimde böyle bu”

Yalnızlık: Üçüncü en fazla rastlanan tema olan yalnızlık duygusu, veri kümesinde yer alan 30 şarkının 22'sinde görülebilmektedir. Yalnızlık, üzümlük ve uzaklık temalarının en az biri ile etkileşim içerisinde sunulmuştur.

Cem Adrian, Sen Gel Diyorsun: “Sen yoksun ya böyle / Issız Ankara / Sensiz Ankara “

Bulutsuzluk Özlemi, Ankara Sokakları: “Adım seslerim / Boş sokaklarda / Yankılanırken gece ayazında / ... Ankara sokaklarında”

Kent Şarkıları, Ankara Soğuk: “Ankara soğuk sen daha soğuk / Yalnızım yalnızsın yalnızız”

Tesadüfen, Yokuş: “Çıkıyorum ağır aksak yokuşu / aklımda bir sen bir de senden kalan / arkamda Seğmenler ve Ankara”

Kar ve Yağmur: Veri kümesinde yer alan şarkıların yaklaşık yarısında (14) kar veya yağmurdan bahsedilmektedir. Kar ve yağmur teması “Kar Yağıyor Bugün Ankara'ya” ve “Ankara'ya Öyle Yakıştırdı ki Kar” örneklerinde olduğu gibi bazı şarkıların doğrudan isimlerinde dahi görülmektedir.

Yeni Türkü, Şimdi ve Sonra: “Ankara'ya öyle yakıştırdı ki kar / Asfaltlar ışıldar / Buz tutardı resmi yalanlar”

Haramiler, Kar Yağıyor Bugün Ankara'ya: “Kar yağıyor bugün Ankara'da / Kar yağıyor uykularıma / Sen uzaklardasın”

Mavi Köprü, Ankara: “Sen gidince Ankara'dan hüzünlü bir bulut kalmış / Sen gidince Ankara'ya hüzünlü bir yağmur yağmış”

Vega, Ankara: “Ah yağmur dönerken kara / şarkılar var falımda / hepsi sana bu gece Ankara”

Gece: Veri kümesinde yer alan 30 şarkının 13'ünde gece teması görülmektedir. Bir tema olarak gece en çok üzümlük teması ile etkileşim hâlinindedir.

Perdenin Ardındakiler, Ankara'yla Bozuşuruz:
"Gecenin bana oyununa bak / Gülüşünde gizlenmiş
tüm yıldızlar / Belki kötü bir başlangıca son oluruz /
... Gökyüzünde buluşuruz, Ankara'yla bozuşuruz"

Yiğit Seferoğlu, Şimdi Ne Güzeldir: "Ankara şimdi
ne güzeldir Ankara / Sen orada sabahı selamlarken
/ Güvercinleri de unutma / Bir simit al gardan
geçerken"

Çağdaş Türkü, Uyanıyor Ankara: "Son kuşlar da
geçiyor / Biten bir sevda gibi / Uyanıyor Ankara /
Günün ilk saatleri / Sokaklar dolar şimdi"

Can Kazaz, Ankara'da Biri Var: "Ankara'da biri var
hiç bilmediğim belki / Gerçekçi değilim ne fark eder,
herkes sabreder / Halim bozgun gibi, gecesi üşütür /
Gündüzü yakar içimi"

Grilik: Veri kümesindeki 10 şarkıda, gece, kar ve yağmur temalarından -bahsedilmese dahi- veya bu temalara ek olarak Ankara'nın renginin gri (veya kara renkli) olmasından, dolayısıyla bir çeşit kasvet duygusundan söz edilmektedir.

Erol Büyükburç, Ver Elini Ankara: "Yarın ayrılık
günü / bulutlar kara kara / içimde ne varsa hepsi
senin olsun Ankara"

Bedük, Ankara'nın Delisi: "Ankara'nın rengi gri /
Ahalisi de benim gibi"

Can Kazaz, Ankara'da Biri Var: "Dört yanı beton
gri, evine götürür / Yolları ve kasveti / Bunlar hep
eski hikâyeler / ... Ankara'da biri var hiç görmediğim
belki"

Soğuk: Veri kümesindeki şarkıların sekizinde, kar ve yağmur temalarının yanı sıra Ankara'nın havasının soğukluğuna da değinilmiştir.

Kent Şarkıları, Ankara Soğuk: "Ankara soğuk sen
daha soğuk / Üşüyor yabancı bir cümle ağzımızda"

Yüzyüzeyken Konuşuruz, Ankara Kapkara:
"Gelemem, çok soğuktur şimdi Ankara / Aslına
bakarsan çok yorgunum / Geleceğimden değil, işte, laf
olsun"

Haramiler, Kar Yağıyor Bugün Ankara'ya: "Dışarda
buz gibi bir hava / Odam sıcacık aşkınla / Sen
uzaklardasın"

Sarhoşluk: Veri kümesindeki altı şarkıda sarhoşluk ve (içki) içmek temaları görülmektedir.

Alpay, Ankara Garında: "Bir tek damla içmeden /
sarhoştum ah o akşam ben / Ankara Gari'ndaydım"

Bedük, Ankara'nın Delisi: "Şişenin dibi seni gördüyse /
Sallanalım gel sarhoş gibi / Ankara'nın delisiyim"

Deniz Çetin, Ankara: "Akşama doğru Tunalı'da /
İçerdik tayfayla / Ben ordayım oradayım oradayım /
Ankara"

Denizsiz olma: Ankara'nın denize kıyısının olmaması, veri kümesindeki beş şarkının sözlerinde görülebilen bir temadır.

Erol Büyükburç, Ver Elini Ankara: "İşte kapına
geldim / unutup denizleri / içimde hasretin dağlar gibi
kapkara / ... işte kapına geldim / ver elini Ankara"

Ege Kayacan, Ankara Bana Benzesin: "ama ben
benzeyemem denizsiz şehre / Ankara bana benzesin"

Bülent Ortaçgil, Deniz Kokusu: "Yarım gün uzakta,
Ankara / Sokaklarında uslu, kentli oynamak için / Yine
gazeteleri okumak / Yine gece bıkkınlığı / Yine sabah
telaşlarına alışmak için / Deniz kokusu getiriyorum"

Diğer Benzerlikler: Yukarıda saptanan temalara ek olarak, veri kümesinde yer alan şarkıların birbirleriyle önemli oranda benzeştiği üç konuya değinilebilir:

1. Ankara ismi içeren şarkıların büyük bir bölümü -büyük olasılıkla üzümlük temasının yaygınlığı ile bağlantılı olarak- yavaş tempolu şarkılardan oluşmaktadır. Ankara havası türünde olmadığı hâlde, sözlerinde Ankara ismi geçen ve yüksek tempolu şarkıların sayısı oldukça azdır.
2. Bir diğer belirgin özellik, Ankara hakkında şarkı söyleyen kadın seslerin sayısının erkek seslere göre oldukça az olmasıdır. Veri kümesinde saptanan 30 şarkının 25'i erkek sesler tarafından söylenmiştir.
3. Son olarak, Ankara ismi içeren pop müzik şarkı sözlerinde birbiriyle zıt temalar içeren örneklerin yaygın olmadığı görülmektedir. Örneğin veri kümesinde soğuk, kar ve yağmur içeren çok sayıda şarkı örneği vardır ancak bu temaların zıttı sayılabilecek 'sıcaklık' ve 'güneş' temaları içeren şarkılar belirgin değildir. Benzer şekilde veri kümesinde yer alan, yalnızlık ve uzaklık temasını içermeyen az sayıdaki şarkının zıt temalar olabilecek 'birliktelik' ve 'yakınlık' temalarına vurgu yaptıklarını söylemek mümkün değildir.

Değerlendirme

Araştırma kapsamında Türkiye'nin başkenti ve nüfusu bakımından ikinci büyük kenti durumunda olan Ankara hakkında toplam 30 şarkı saptanabilmesi yoruma açık bir bulgudur. Sözlerinde farklı şehir isimleri geçen şarkılar arasında karşılaştırma yapmak bu çalışmanın amacı olmadığı için, sözlerinde Ankara ismi geçen şarkıların sayısının az veya ortalama düzeyde olduğuna dair herhangi bir gözlem yapılmamıştır. Yine de 50 yıllık bir zaman dilimine yayılacak şekilde, sözlerinde Ankara ismine yer verilen otuz şarkının bulunması pop müzikte Ankara hakkında yer bağlılığının yorumlanmasına imkân verecek düzeyde bir içerik sunmaktadır.

Araştırma bulguları, sözlerinde Ankara ismi geçen Türkçe pop müzik şarkılar arasında oldukça belirgin tematik benzeşimler olduğunu göstermektedir. Veri kümesinde yer alan 30 şarkının tamamına yakınında üzüntü bildiren ifadeler bulunmakta, bu şarkıların en az yarısında uzaklık, yalnızlık, kar ve yağmur ile ilgili temalar yer almaktadır. Şarkıların her biri, saptanan dokuz temanın yaklaşık yarısını (ortalama 4.3 tema) içermektedir. Şarkıların büyük çoğunluğunda Ankara bir şikâyet konusudur. Şikâyetler, sevgilinin yaşadığı Ankara'nın uzakta olması, Ankara'nın soğuk olması ve Ankara'nın kasvetli, ıssız olması gibi konuları içerebilmektedir. Sözlerinde Ankara ismi geçiyor olmasına rağmen saptanan dokuz yaygın temaya değinmeyen, dolayısıyla Ankara'dan ağırlıklı olarak olumlu duygularla bahseden ve yüksek tempoya sahip olan şarkı bulunmamaktadır.

Şarkılarda Ankara'dan söz ediliyor olması, şarkı yazarının "yer" olarak Ankara hakkında bir duygulanım içerisinde olduğunu gösterir. Bu duygulanım, yer bağlılığ kuramının da vurguladığı gibi mutlaka olumlu hisleri göstermek durumunda değildir (Manzo, 2005; Seamon, 2014). Şarkıların çoğunluğuna egemen olan yaygın temalar, Türkçe pop müzikte, sözlerinde Ankara geçen şarkılarda ağırlıklı olarak olumsuz yer bağlılığ örneklerini sunmaktadır.

Scannell ve Gifford (2014), Bowlby'nin (1971) bağlılık duygusunu açıklamak için tanımladıkları dört süreci, yer bağlılığ kavramına uyarlamışlardır (bkz.: Tablo 1). Veri kümesinde gözlenen olumsuz yer bağlılığ örneklerini, yer bağlılığını şekillendiren bu dört süreç arasında en çok "yakınlığı koruma" ve "ayrılma üzüntüsü"nü açıklayabildiği görülmektedir. Şarkı sözlerinin önemli bir bölümünde, kendisi bir başka yerde olan kişiler, Ankara'da –

veya bir başka söylemle uzakta- olan sevgilerine seslenmektedirler. Ankara'da olan sevgiliye yeniden ulaşma isteği veya Ankara'daki sevgilinin hatırlanması, Ankara'ya yönelik yer bağlılığında yakınlığı koruma isteğini öne çıkarmaktadır. Pek çok diğer şarkıda ise şarkı sözleri, kendisi Ankara'da olan fakat sevgilisi Ankara dışında olduğu için üzümlük, yalnızlık ve uzaklık hisseden kişileri yanıltmaktadır. Bu şarkılarda Ankara'ya yönelik yer bağlılığ ise ayrılık üzüntüsü ile ilişkilendirilebilir.

Seamon (2014) tarafından tanımlanan yer bağlılığının altı yorumlanma biçimine göre, sözlerinde Ankara ismi geçen şarkılarda yer bağlılığ büyük oranda 'yer ile etkileşim' üzerinden geliştirilmektedir. Şarkıların çoğunluğunda bir hatıra veya eylemle ilişkili olarak Ankara'dan söz edilmiştir. Ankara'ya gitmek, Ankara'dan dönmek, Ankara'daki bir anıyı hatırlamak en yaygın etkileşim örnekleridir. Bir yer bağlılığ yorumlama biçimi olan 'yer kimliği' bireylerin genellikle yaşadıkları veya ilişkili hissettikleri yerlere yönelik bağlılıklarını gösterir. Veri kümesinde yer alan şarkılarda "yer kimliği" üzerinden Ankara'nın ele alındığı örnekler oldukça sınırlıdır veya belirgin değildir. Dolayısıyla Ankara ismi içeren şarkılar, Ankaralı olan veya Ankara'da yaşayan, tercihen Ankara hakkında olumlu duygular ifade etmek isteyen kişilerden ziyade, geçmişte Ankara'da bir süre boyunca bulunmuş veya Ankara'daki sevgilisinden ayrı düşmüş kişilerin ifadelerini içermektedir.

Bu noktada yer bağlılığ ile ilgili yazında "köken olarak yer" ve "güzergâh olarak yer" arasındaki farka değinmek gerekir. Köken olarak yer, geleneksel olarak memleketi veya uzun süre boyunca yaşanan yerleri ifade etmektedir. Güzergâh olarak yer ise kişilerin bireysel yaşam yolculuklarında kendileri için önemli olan yerlerdir (Gustafson, 2014). Sözlerinde Ankara ismi geçen şarkılar, ağırlıklı olarak Ankara'yı "güzergâh olarak yer" kapsamında ele almaktadır.

Öne çıkan bir diğer yer bağlılığ yorumlama biçimi, bireylerin yaşadıkları olumlu anılara sahne olan yerlere yönelik geliştirdikleri yer bağlılığını betimleyen "yer rahatlığı"dır (Seamon, 2014). Birçok şarkı içerisinde –genellikle sevgiliden ayrı düşünmeden önce- eski zamanların mutlu anıları hatırlanırken Ankara ve Ankara'daki çeşitli yerlere atıflarda bulunmaktadır. En yaygın anı, Ankara sokaklarında yürümektir. Ayrıca "Tunalı'ya gitmek", "Tunalı'da barda oturmak", "Ankara Gari'nde olmak" ve "Seğmenler yokuşundan çıkmak" gibi eylemlere de yer verilmiştir. Pek çok şarkıda yer alan kar ve yağmur

teması da dolaylı olarak bu kapsamda değerlendirilebilir. Kar, yağmur ve soğuk, Ankara'da geçen hatıraların pekiştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Şarkıların büyük çoğunluğunda olumsuz duygular yer alıyor olsa da hiçbir şarkıda Ankara'dan kaçmak, Ankara'ya gitmeyi istememek gibi, Ankara'yı 'yer kaçınımlı' kapsamında (Klenosky ve diğerleri, 2010) gösteren bir ifade bulunmamaktadır.

Araştırmanın temel bulgusu olan, Türkçe pop müzik türü şarkılarda Ankara'ya yönelik olumsuz yer bağlılığı gösteren temaların yaygın olması, yer bağlılığı kuramına ilişkin yaklaşımlara ek olarak, kültür endüstrisi ve klişeleşme kavramlarıyla yorumlanabilir. Aşağıda öncelikle Türkiye'deki kültür endüstrisinin İstanbul merkezli olmasının, bir popüler kültür ögesi olan pop müzik türü şarkılarda Ankara'nın algılanmasına yönelik etkisi tartışılmıştır. Ayrıca pop müzikte, Ankara'ya yönelik olumsuz yer bağlılığı tasvirlerinin, kültür ürünlerinin geniş kitlelere kolaylıkla hitap edebilmesini sağlayan klişeler hâline geldiği değerlendirilmiştir.

İstanbul merkezli kültür endüstrisi: Kültür endüstrisi, sözlerinde Ankara ismi yer alan şarkıların arasında saptanan şaşırtıcı düzeydeki tematik benzerliklerin açıklanmasına katkı sunabilir. Kültür endüstrisi, sanayileşmiş bir toplumda gittikçe artan bir standartlaşma süzgecinden geçirilerek üretilen kültür-sanat ürünlerinin, geniş nüfus kitlelerinin kolay beğenmesine sunulmak üzere hazırlanması ve dağıtılması süreçlerini kapsayan bir terimdir. Sanayileşmenin bir sonucu olarak kültür endüstrisi, diğer endüstri kollarıyla yakın ilişki içerisinde. Yazılı ve görsel basın, müzik, sinema, radyo-televizyon gibi alanlarda faaliyet gösteren şirketler, aynı zamanda ulaştırma, inşaat, gıda, tekstil gibi kültür-sanat ürünleri dışında üretim yapılan sanayi kollarıyla, sermaye piyasası koşullarına hâkim olan tüm kurallara uyumlu bir ilişki içindedir. Kültür-sanat üretiminde bulunan ve popüler kültürün gündemini belirleme gücüne sahip olan büyük şirketlerin yanı sıra küçük şirketler, hatta bireysel üreticiler, teknolojiye, ekonomik yapılanmaya ve sektöre hâkim olan yönetim odaklarına uyum sağlayarak, bilinçli veya bilinç dışı bir çabayla yapıtlarını kültür endüstrisine göre uyumlu hâle getirirler. Böylece bu iletişimin neden olduğu doğrudan ve dolaylı etkiler üzerinden kültür endüstrisi, sayısı on milyonlarla ifade edilebilecek geniş kitlelerin beğenisini şekillendirir (Adorno ve Rabinbach, 1975).

Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilme süreci, İstanbul'un 470 yıllık başkentliğini sona erdirmiş, bu ünvanın

Ankara'ya geçmesini sağlamıştır. Genç Cumhuriyetin örnek kenti Ankara, her ne kadar siyasetin, diplomasi-nin ve kamu yönetiminin merkezi hâline gelmiş olsa da, ekonomik ilişkilerde ve -büyük olasılıkla ekonomik büyüklüğün bir sonucu olarak- kültür-sanat üretiminde Türkiye'nin merkezi İstanbul'dur. Ayrıca İstanbul'un küreselleşme sürecinin etkisiyle "global" bir nitelik kazanması, Cumhuriyetin ilanıyla başkent Ankara'dan yayılan ülkenin yeni kültür-sanat vizyonunun örtük bir şekilde reddedilmesini ve popüler kültür ürünlerinin üretiminde devletin merkezi yerine piyasanın merkezinin belirleyici olduğunu vurgulamıştır (Stokes, 2010).

Türkiye'de popüler kültür, İstanbul merkezli şirketler tarafından şekillendirilmekte ve yönetilmektedir. Bir televizyon veya radyonun ulusal yayın yapması, genellikle bu kanalın merkezinin İstanbul'da olması anlamına gelir. Yazılı ve görsel basında İstanbul'a ilişkin haberler ana haber bültenlerinde, diğer şehirlere ilişkin haberler yerel haberler olarak isimlendirilir. Bir kültür-sanat ürününün başarı ölçütü, genellikle İstanbul'dan yönetilen bir medya kuruluşunda yer alabilmesi olarak görülür. Tüm bu ısrarlı görünüm ve söylemler, kültür endüstrisinin İstanbul'a yönelik bir 'coğrafi yer bağımlılığı' geliştirdiğini göstermektedir (Scannell ve Gifford, 2014).

Kültür-sanat ürünlerinde gömülü olarak ifade edilen yer bağlılığı, İstanbul merkezli kültür endüstrisinin beğenilerine göre şekillenir. Araştırmanın veri kümesinde yer alan pop müzik türünde üretilen şarkılar bu etki doğrultusunda üretilmiştir. Sinemanın, televizyon dizilerinin, şarkıların ve her türlü diğer popüler kültür söyleminin idealize ettiği İstanbul yaşantısı dışında, kültür endüstrisi ürünlerinde olumlu ve alternatif bir kent yaşamı ve şehir kimliği (Proshansky, 1978) tasvir edilmesi yaygın değildir. İstanbul'da idealize edilmeyen yaşantılar, sahil beldesi, köy hayatı veya herkesin şiveli konuştuğu 'otantik' bir şehir-kasaba ortamı gibi sürekli tekrarlanan kategorilerden birisine uymak zorunda bırakılır. Şarkılarda Ankara, mutluluğun değil, üzüntünün mekânı olmak zorunda bırakılır, çünkü olumlu bir yer bağlılığı içeren kent, İstanbul olmak zorundadır. Beş milyon kişinin yaşamını sürdürdüğü, devletin merkezine ev sahipliği yapan, Türkiye'nin en çok üniversite mezununu barındıran (CNN Türk, 2018) Ankara'nın tasviri ısrarla grilik, kar ve yağmur, ayrılık gibi olumsuz duygulanımlar üzerinden yapılmaktadır.

Pop müzik türünde üretilen şarkılar, İstanbul'un idealize edilen kent yaşantısının doğrudan alternatifi olmayan

İzmir, Bodrum veya Antalya'yı; İstanbul'dan daha güzel zaman geçirmek, tatil yapmak veya emekli olunca yerleşilmek için istenen, dolayısıyla olumlu yer bağlılığı geliştirilen yerler olarak tanımlayabilir. Ankara ise bu şarkılarda ancak eğitim amacıyla, iş için veya sevgilinin 'bir nedenden ötürü' Ankara'da olması nedeniyle gidilen bir yer olarak görülür. Bu nedenle şarkıların içerisinde geçen Ankara'ya yönelik yer bağlılığı, Ankara'yı çoğunlukla "güzergâh olarak yer" kapsamında görmektedir.

Ankara ile ilgili şarkılarda yer kimliği, Ankaralıların Ankara'ya ilişkin duygularını "yer kimliği" üzerinden göstermekten çok, Ankara'ya yönelik 'yer etkileşimi' geliştirilmesini örnekler. Bir başka söylemlerle Ankara, Ankaralıların bakış açısıyla değil, Ankara'ya bir şekilde gelmek zorunda kalan veya Ankara'da sevgilisi olan kişilerin yorumunu yansıtır. Veri kümesinde yer alan bazı şarkıların yorumlarının Ankaralı olmaları veya Ankara'da yaşamaları bu saptamanın yapılmasına engel değildir. Çünkü Adorno ve Rabinbach'ın (1975) gözlemine uygun olarak, kültür-sanat üretimi gerçekleştiren büyük veya küçük tüm özneler, bilinçli veya bilinç dışı bir çabayla yapıtlarını kültür endüstrisine uyumlandırarak şekillendirirler.

Bir klişe olarak Ankara şarkıları: Aslında bir matbaacılık terimi olan klişe sözcüğü, kültür-sanat ürünlerinde çok sık söylendiği veya ifade edildiği için basmakalıplaşan, dolayısıyla ilginçliğini ve özgünlüğünü yitiren yorum ve düşünceleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Cambridge Dictionary, t.y.). Sözlerinde Ankara ismi geçen şarkılar arasındaki şaşırtıcı düzeydeki tematik benzerliklerin yaklaşık 50 yıllık bir süre içerisinde sürekli tekrar edilmiş olması, Ankara ile ilgili şarkıların klişeleşmesi olarak yorumlanabilir.

Araştırmanın bulgularına dayanarak, sözlerinde Ankara ismi yer alan herhangi bir şarkının çok büyük olasılıkla, erkek bir ses tarafından söyleneceğini, sözlerinde üzüntüden, ayrılıktan, soğuktan, kar veya yağmurlu bir havadan bahsedileceğini tahmin etmek mümkündür. Ayrıca bu şarkının sözlerinde gece vaktinden, gri ve kasvetli bir görüntüden, soğuktan ve Ankara'nın denizinin olmamasından bahsetmesi beklenebilir. Birçok kez tekrarlandığı için klişeye dönüşmüş olan bu ortak temalar, popüler kültürün kitlelere en kolay yoldan tekrar tekrar hitap edebilme kolaylığı üzerinden sürekli yeniden üretilirler. Dolayısıyla Ankara'ya yönelik olumlu olmayan bir yer bağlılığı gösteren bu kültür endüstrisi ürünleri, sanatsal özgünlük ve yaratıcılıktan uzak, popüler kültür klişeleri hâline gelmişlerdir.

Sonuç

Çalışma, pop müzik şarkılarında Ankara'ya yönelik yer bağlılığının nasıl algılandığını anlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda sözlerinde Ankara ismi geçen Türkçe pop müzik şarkılarından oluşan veri kümesi, nitel bir araştırma yöntemi olan tümevarımsal tematik analiz doğrultusunda araştırılmıştır. Araştırma tasarımı ölçütlerine uygun olarak 1969-2020 yılları arasına yayılan otuz şarkı saptanabilmektedir.

Veri kümesinde yer alan şarkılar arasında oldukça belirgin düzeyde tematik benzerlikler saptanmıştır. Ortak temalar, pop müzik şarkılarda Ankara'ya yönelik olumsuz yer bağlılığının yaygın olduğunu göstermektedir. Buna göre pop müzik şarkılarında Ankara; üzüntünün, uzaklığın ve yalnızlığın yaşandığı bir yer olarak algılanmaktadır. Ayrıca birçok şarkıda Ankara'ya yönelik olumsuz yer bağlılığının göstergeleri olarak, Ankara kar ve yağmurlu, gece vaktiyle, gri ve denizsiz olmakla eşleştirilmektedir.

Değerlendirme bölümünde araştırmanın bulguları, yer bağlılığı kuramı kapsamında ele alınmıştır. Pop müzik türü şarkılarda Ankara'ya yönelik olumsuz yer bağlılığı gösteren temaların yaygınlığı olgusu, kültür endüstrisi ve kültür-sanat ürünlerinde klişe kavramları üzerinden yorumlanmıştır.

Çalışmanın akademik yazına iki alan üzerinden katkı sunması amaçlanmaktadır. Uluslararası yazında sıklıkla araştırılan bir konu olmasına rağmen, yer bağlılığı ve müzik arasındaki etkileşim, Türkçe yazında daha önce araştırılmamış bir konudur. Diğer yandan, müzik ve olumsuz yer bağlılığı arasındaki etkileşimi inceleyen araştırmalar uluslararası kaynaklarda da oldukça sınırlıdır. Bu kapsamda pek çok açıdan bir "ilk araştırma" olan bu çalışmanın benzer kuramsal yaklaşıma sahip diğer çalışmalardan esinlenme veya eleştiri yoluyla yararlanma imkânı oldukça kısıtlıdır. Makalenin müzik sosyolojisi, çevresel psikoloji ve toplumsal kimlik konularına yönelik gelecekteki araştırmalara ilham vermesi, çalışmanın amacına ulaştığını gösterecektir.

Ayrıca, bu araştırmanın kent kültürü çalışmalarına katkı sunması beklenmektedir. Türkiye'de şehirlere yönelik sosyal bilim araştırmaları ağırlıklı olarak toplumsal tarih ve folklor çalışmalarına odaklanmaktadır. Türkiye'nin farklı kentlerindeki özgün kültürel özellikler yeterince araştırılmış ve belgelenmiş değildir. Özellikle Cumhuriyet sonrası Ankara'ya özgü kent kültürüne ve -İstanbul merkezli bakış açısının boyunduruğundan kurtulmuş

şekilde- kent kimliğine yönelik çalışmaların eksikliği hissedilmektedir.

Makale, nitel bir araştırmanın kaçınılmaz olarak içereceği şekilde, sonuçların yorumlanması konusunda öznel yargılar taşımaktadır ve veri kümesi, araştırma alanının tümünü temsil edebilecek yeterlilikte değildir (George ve Bennett, 2005). Diğer yandan nitel araştırmalarının amacının genelleme yapmak yerine “keşfetmek” olduğu göz önünde bulundurularak, farklı kentlere ve kültür-sanat ürünlerine odaklanan, benzer ve karşılaştırmalı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Adorno, T. W. ve Rabinbach, A. G. (1975). Culture industry reconsidered. *New German Critique*, 6, 12–19. <https://doi.org/10.2307/487650>
- Adorno, T. W. (1976). *Introduction to the sociology of music*. (Çev. E. B. Ashton). Seabury Press.
- Belk, R.W. (1992). Attachment to possessions. I. Altman ve S.M. Low (Ed.), *Place attachment*, vol 12 içinde (s. 37-62). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- Bowlby, J. (1971). *Attachment and loss*, Vol. 1. Penguin Books.
- Cambridge Dictionary. (t.y.). *Cliché*. <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/cliche>
- CNN Türk. (2018, 9 Kasım). *İşte en çok üniversite mezunu çıkan iller*. <https://www.cnnturk.com/egitim/iste-en-cok-universite-mezunu-cikan-iller?page=1>
- Figuroa, M. A. (2022). *City of song*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780197546475.003.0001
- Flaherty, S. C. ve Sadler, L. S. (2011). A review of attachment theory in the context of adolescent parenting. *Journal of Pediatric Health Care*, 25(2), 114–121. <https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2010.02.005>
- George, A. J. and Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.
- Gillath, O., Karantzas, G.C. ve Fraley, R.C. (2016). *Adult attachment: a concise introduction to theory and research*. Academic Press. <https://doi.org/10.1016/C2013-0-09705-8>
- Giuliani, M. V. (2003). Theory of attachment and place attachment. M. Bonnes, T. Lee ve M. Bonaiuto (Ed.), *Psychological theories for environmental issues* içinde (s. 137-170). Routledge.
- Gustafson, P. (2014). Place attachment in an age of mobility. L. C. Manzo ve P. Devine-Wright (Ed.), *Place attachment: Advances in theory, methods, and applications* içinde (s. 37-48). Routledge.
- Hennink, M., Hutter, I. ve Bailey, A. (2020). *Qualitative research methods*, (Second Edition). SAGE Publications.
- Holmes, J. (1993). *John Bowlby and attachment theory*. Routledge.
- Kirsch, M. ve Buchholz, M. B. (2020). On the nature of the mother-infant tie and its interaction with Freudian drives. *Frontiers in Psychology*, 11, 317. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00317>
- Klenosky, D. B., Vogt C.A., Schroeder, H. W. LeBlanc Fisher, C. ve Marshall, S. J. (2010). Place visitation, place avoidance, and attitudinal ambivalence: new concepts for place research in urban recreation settings. C.E. Watss Jr. ve C. LeBlanc Fisher (Ed.), *Proceedings of the 2009 Northeastern recreation research symposium* içinde (s. 57-64). U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Northern Research Station.
- Krims, A. (2012). Music, space, and place: the geography of music. M. Claydon, T. Herbert ve R. Middleton (Ed.), *The cultural study of music: a critical introduction* içinde. Routledge.
- Low, S. M. (1992). Symbolic ties that bind, place attachment in the plaza. I. Altman ve S. M. Low (Ed.), *Place attachment*, vol 12 içinde (s. 165-185). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- Low, S. M. ve Altman, I. (1992). Place Attachment. Altman, I., Low, S. M. (Ed.). *Place attachment, a conceptual inquiry*, vol 12 içinde (s. 1-12). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67-86. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.01.002>
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar*, 2. Cilt (Çev. Sedef Özge).Yayıncı. Yayıncı.
- Proshansky, H. M. (1978). *The city and self-identity. Environment and behavior*. Vol. 10. No. 2. Sage Publications.
- Rice, T. (2014). *Ethnomusicology: a very short introduction*. Oxford. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780199794379.001.0001>
- Saldana, J. (2013). *The coding manual for qualitative researchers*. Sage Publications.
- Scannell, L. ve Gifford, R. (2014). Comparing the theories of interpersonal and place attachment. L. C. Manzo ve P. Devine-Wright P. (Ed.), *Place attachment: advances in theory, methods, and applications*. Routledge.
- Seamon, David. (2014). Place Attachment and Phenomenology: The Synergistic Dynamism of Place. L. C. Manzo ve P. Devine-Wright P. (Ed.), *Place attachment: advances in theory, methods, and applications*. Routledge.
- Stokes, M. (1994). Introduction: ethnicity, identity and music. M. Stokes (Ed.). *Ethnicity, identity, and music: The musical construction of place* içinde (s. 1). Berg.
- Stokes, M. (2010). *The republic of love : cultural intimacy in Turkish Popular Music*. University of Chicago Press.